

СУПРОВІДНИЙ ІНВЕНТАР У ПОХОВАЛЬНИХ КОМПЛЕКСАХ РАННЬОРИМСЬКОГО ЧАСУ ПРИКАРПАТТЯ: ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СКЛАДОВИХ НАБОРІВ ЗА СТАТЕВИМ ТА ВІКОВИМ АСПЕКТОМ

Тетяна СЛОБОДЯН

*Інститут археології НАН України,
вул. Героїв Сталінграда, 12, 04210, Київ, Україна, e-mail: tanya_slobodyan@ukr.net*

Проаналізовано супровідний інвентар поховальних комплексів ранньоримського часу Прикарпаття. В регіоні вказані комплекси досліджено в межах могильників (Звенигород, Гринів, Болотня, Верхня Липиця, Завалля) або як одиночні поховання (Чижиків, Колоколин, Рожневі Поля, Лучка, Хотимир). До процесу формування вказаних пам'яток залучено загалом прийшло населення, яке представляло дакійську та пшеворську (германську) культури, вірогідно, і окремі сарматські групи (представники). Супровідний набір, виявлений у поховальних комплексах ранньоримського часу, загалом можна віднести до наступних категорій: посуд (керамічний, металевий), складові костюму (фібули, поясний набір), прикраси (намисто, браслети), предмети туалету (дзеркала, ножиці, бритви), зброя та військово спорядження (мечі, піхви, наконечники, металеві частини щитів, шпори), знаряддя (ножі, ключі, точильні бруски, кресала, шила, голки, прясла). На основі порівняльного аналізу із синхронними пам'ятками дакійської та пшеворської культури визначено набірні типи поховального інвентарю із врахуванням статевого і вікового аспектів.

Ключові слова: супровідний інвентар, поховальний інвентар, набірні типи, ранньоримський час, Прикарпаття, липицька культура, пшеворська культура, даки, статево-вікове визначення поховального інвентарю.

При вивченні поховального обряду будь-якої спільноти постає проблема виокремлення набірних типів супровідного інвентарю. Часто такі набори різняться за складом компонентів, своїми морфологічними характеристиками, функціональною приналежністю. Зокрема, вирізняються набори дитячих і дорослих, чоловічих і жіночих комплексів. Виокремлення і внутрішньогруповий аналіз набірних типів для кожної з вказаних груп, із врахуванням статевих і вікових показників, дає можливість виділити естетичні норми і модні віяння епохи, дослідити питання соціального статусу померлих, поховально-обрядових традицій конкретної спільноти.

Посмертний набір визначається переліком предметів, призначених для поховання разом з померлим та/або окремо від нього. Переважна його частина складається із набору прижиттєвого (не враховуючи вотивних предметів), яким користувалась або могла користуватись людина впродовж життя.

Аналіз комплексів ранньоримського часу Прикарпаття на присутність в регіоні гетерогенних етнічних груп. До процесу формування вказаних пам'яток залучено загалом прийшло населення, яке представляло дакійську та пшеворську (германську) культури, вірогідно, і окремі сарматські групи (представники). Жодна з цих груп не мала етногенетичного зв'язку із більш ранніми культурними групами регіону.

Основним ареалом поширення пам'яток пшеворської культури є межиріччя Вісли та Одри. На території України вказані пам'ятки представлені у двох регіонах – на Волині та у Верхньому Придністер'ї; кордонами на заході є басейн Західного Бугу та Стоходу, верхів'я Горині – на сході та басейн Гнилої Липи – на півдні [Śmiszko, 1932, s. 3–111, 183; 1934, fig. X; Dąbrowska, 1973, s. 179–180; Козак, 1984, рис. 1]. Ареал поширення пам'яток липицької

культури по відношенню до пшеворських знаходиться в південно-східному напрямі – його основними межами є р. Полтва на півночі, на заході – басейн р. Давидівки, на півдні – Пруто-Дністерське межиріччя, на сході – р. Збруч (рис. 1) [Śmiszko, 1932, s. 176–183; Цигилик, 1975, с. 12].

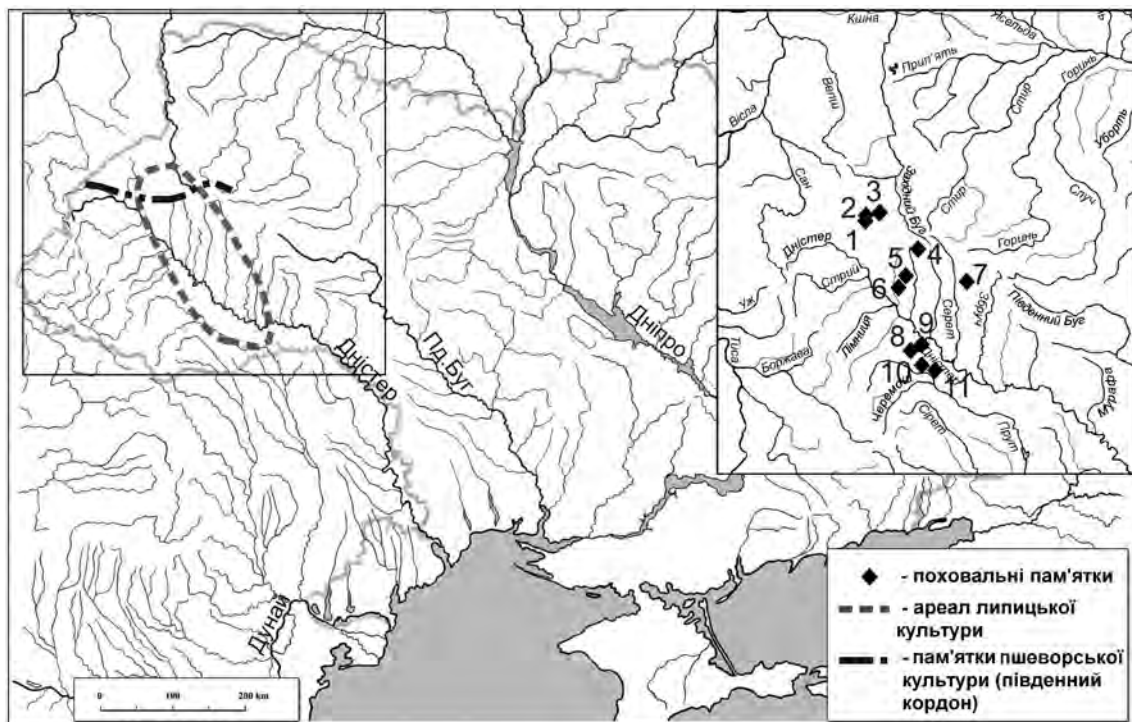

Рис. 1. Карта-схема пам'яток ранньоримського часу в Прикарпатті:

1 – Гринів; 2 – Чижиків; 3 – Звенигород; 4 – Болотня; 5 – Верхня Липиця; 6 – Колоколин; 7 – Лучка; 8 – Рожневі Поля; 9 – Хотимир; 10 – Завалля; 11 – Неполоківці

Fig. 1. Distribution map of sites of Early Roman period:

1 – Hryniv; 2 – Chyzykiv; 3 – Zvenyhorod; 4 – Bolotnia; 5 – Verhnia Lypytsia; 6 – Kolokolyn; 7 – Luchka; 8 – Rozhnevi Polia; 9 – Khotymyr; 10 – Zavallia; 11 – Nepolokivtsi

Вісімдесят відсотків виявлених поховальних комплексів, що датуються ранньоримським часом, є інвентарними¹ [Śmiszko, 1932; 1935; Вакуленко, 1991; 1999; Козак, 1978, 1984; 1985; Козак, Слободян, Володарець-Урбанович, 2013; Свешников, 1957; Слободян, 2014; Смишко, 1957; Тимошук, Никитина, 1978; Цигилик, 2003]. Так, на могильнику Верхня Липиця збережений поховальний інвентар зафіксовано у 81 % поховань, в Болотні – 70,9 %, Гриневі – 77,8 %, Звенигороді – 58,6 %. За відсотковими показниками на могильнику в Заваллі переважають безінвентарні поховання – частка інвентарних поховань складає 37,5 %.

Супровідний набір, виявлений в поховальних комплексах ранньоримського часу, загалом можна віднести до наступних категорій:

1. посуд – представлений, зокрема, посудом керамічним, також виявлено одиничні знахідки металевих та скляних виробів;
2. елементи костюму – в похованнях репрезентовані фібулами, поясным набором, та, ймовірно, окремими намистинами;
3. прикраси – одиничні знахідки металевих браслетів, сережок, підвісок; намисто;

¹ Частка інвентарних поховань, вірогідно, є значно більшою. До цієї категорії не залучено інвентар, виготовлений з органічних матеріалів, оскільки внаслідок тафономічних процесів такі вироби часто не зберігаються.

4. предмети туалету – дзеркала, бритви, ножиці, в одному випадку виявлено рум'яна;
 5. зброя і військово спорядження – репрезентовані в похованнях досить часто – мечі, піхви, бойові ножі, наконечники списів, елементи щитів, шпори;
 6. знаряддя – представлені знахідками ножів, ключів, кам'яних брусків, кресал, шил, голок, прясел.

Таблиця 1

Інвентар у поховальних комплексах пшеворської культури
 (статеві-віковий аспект) (за Т. Bochnak, К. Czarnecka, 2004–2005)

Вік	чол. (male)	жін. (female)
neonatus (0–2 міс.)		
infans I (3 міс.–6 р.)	1) елементи костюму: фібули; 2) прикраси: намисто; 3) кістки тварин; 4) знаряддя: іноді ножі; *зустрічаються поховання з імпортами (Opatów) і зброєю (Ciecierzyn)	
infans II (7–14 р.)		
juvenis (14–21 р.)		
adultus (20–40 р.)	1) зброя і військово спорядження: мечі, піхви, елементи щита, наконечники списів, іноді шпори; 2) знаряддя: ковальські інструменти, ножі, кам'яні бруски, кресала, шила; 3) предмети туалету: бритви, ножиці; 4) елементи костюму: фібули, поясний набір 5) прикраси: рідко	1) елементи костюму: фібули, пряжки; 2) прикраси: намисто, іноді підвіски; 3) знаряддя: ключі, серпи, прясла, голки, ножі, іноді кресала і шила.
maturus (40–60 р.)		
senilis (>60 р.)		

Важливим аспектом в ході дослідження поховальних комплексів є визначення набірних типів поховального інвентарю, враховуючи статевий та віковий аспекти. Такий аналіз базується на висновках досліджень не тільки археологічного, а й антропологічного матеріалу, що дозволяє значно розширити, доповнити і уточнити джерелознавчу базу. Тому залучено висновки археологічного та антропологічного аналізів, зроблених для синхронних суміжних пам'яток Румунії та Польщі, адже пшеворський та дакійський компоненти є основними у формуванні культурних груп у Прикарпатті.

Проблема набірних типів для поховальних пам'яток *пшеворської культури* висвітлена у працях багатьох дослідників – К. Годловського, К. Чарнецької, Т. Бохнака, А. Кетлінської, Р. Мадиди-Легутко [Godłowski, 1960; 1974; Czarnecka, 1990; Madyda-Legutko, 2011; Bochnak, Czarnecka, 2004–2005; Bochnak, Narasim, 2012].

Системний аналіз поховальних комплексів пшеворської культури дав змогу отримати такі висновки (табл. 1; 2). Інвентар дитячих поховань, що відносяться до вікової групи *infans I* (3 міс.–6 р.), як правило, складається із складових костюму (фібули), прикрас (намисто), іноді зустрічаються і знаряддя (наприклад, ножі). В частині елітних поховань зафіксовано імпортні вироби (Opatów), зброя (Ciecierzyn) [Bochnak, 2003].

Поховальний набір дітей старшого віку (*infans II*, 7–14 р.) аналогічний, але відсоток його значно менший. На думку Т. Бохнака і К. Буярьської, така “скромність” інвентарю може вказувати на особливості соціального статусу цієї вікової групи, яка вже “втратила привілеї”, порівняно з молодшими дітьми, але ще не отримала статус повноправних членів суспільства [Bochnak, Czarnecka, 2004–2005]. В похованнях підлітків (*juvenis*, 14–21 р.) відсоток інвентарю

зростає, проте ще спостерігається розподіл на “бідні” і “багаті” поховання. В останніх зустрінуто набори прикрас, іноді зброя (часто обмежена знахідками наконечників списів).

Таблиця 2

Інвентар у поховальних комплексах пшеворської культури (статеві-віковий аспект, у %)
(за К. Czarnicka, 1990)*

Інвентар	К-сть	Стать		Вік								Хронологія		Тип пох-ня	
		чол	жін	Inf I	Inf II	Juv	Ad	Mat	Sen	Діти	Дор.	ПРЧ	РЧ	ямн	урн
Пряжка	90	27,4	12,2	9,2	7,2	10,6	22,8	19,7	30,8	9,0	17,4	6,7	33,3	9,9	21,9
Окуття поясу	13	-	-	-	-	-	7,6	3,9	7,7	-	4,2	-	4,1	-	-
Фібула	174	-	-	35,5	17,4	22,7	38,0	35,4	23,1	-	-	-	-	27,4	43,7
Більше однієї фібули	34	2,6	11,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3,5	13,1
Фібула бронзова або срібна	90	-	-	25,0	2,9	9,1	19,7	17,3	15,4	-	-	5,6	25,4	11,5	27,9
Намисто металеве або браслет	14	-	6,1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Кулон (підвіска)	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,0	5,4	1,0	4,9
Намистини	74	6,0	13,7	-	-	-	-	-	-	-	-	3,1	20,3	7,0	20,8
Булавка	45	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6,4	11,5
Гребінь	49	-	-	5,3	2,9	1,5	12,8	12,6	15,4	3,3	9,3	-	15,9	4,5	13,1
Ножиці	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8,5	5,7	1,6	7,1
Шкатулка або ключ	41	6,0	13,7	2,6	2,9	1,5	13,0	10,2	7,7	2,4	9,0	0,5	12,7	2,5	16,9
Меч	26	12,8	2,3	-	1,4	4,5	3,3	10,2	7,7	1,8	7,1	-	-	-	-
Піхви меча	21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7,2	2,2	-	-
Ручка щита	53	18,8	6,1	2,6	2,9	3,0	8,7	17,3	-	2,8	12,5	-	-	7,3	16,4
Наконечник	81	-	-	5,3	-	9,1	8,7	21,3	12,7	4,7	14,5	-	-	8,6	15,8
Більше одного наконечника	32	12,8	1,5	-	1,4	4,5	7,6	7,9	-	1,9	6,1	3,1	7,6	2,2	8,7
Шпори	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Посуд (бронзовий, скляний)	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3,8
Окуття відра	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2,2	-	-
Голка	36	-	-	2,6	4,3	3,0	13,0	4,7	-	-	-	-	-	3,2	10,9
Шило	60	17,9	9,2	6,6	5,8	7,6	13,0	17,3	-	6,6	12,5	16,0	9,2	-	-
Ніж	161	-	-	22,4	13,0	24,2	23,9	39,4	30,8	18,9	31,5	-	-	19,1	43,6
Більше одного ножа	26	9,4	1,5	-	-	-	-	-	-	-	-	9,3	3,8	3,5	8,2
Бритва	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2,2	-	-	-	-
Прясло	90	-	-	10,5	5,9	10,6	18,5	20,5	30,8	9,0	18,3	-	-	9,9	28,4
Кам. брусок	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Кресало	8	6,0	8,7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2,9	0,3	2,7
Кістки птахів	60	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3,6	14,9	8,9	17,5
Кістки тварин	47	-	-	5,3	4,3	9,1	8,7	10,2	-	6,2	11,9	-	-	-	-
Срібло або золото	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3,8	0,3	4,9
Посуд догори дном	28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,0	14,2
Кам'яні елементи конструкції	48	-	-	-	-	-	-	-	-	9,5	4,8	3,6	10,5	7,0	14,2
Наконечник вбитий в пох.	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,3	4,9

* ПРЧ – передримський час; РЧ – римський час

Інвентар у дакійських поховальних комплексах (статеві-віковий аспект)

Вік	Хунедоара (Hunedoara)			Земплін (Zemplin)	
	чол. (male)	жін. (female)	Невідомо	чол. (male)	жін. (female)
neonatus (0–2 міс.)	1) елементи костюму: фібули; 2) прикраси: підвіски з мушель, кістяні прикраси; ланцюги				
infans I (3 міс.–6 р.)	1) елементи костюму: фібули, 2) прикраси: намисто, підвіски, сережки; 3) знаряддя: рідко голки				
infans II (7–14 р.)					
juvenis (14–21 р.)		1) прикраси: браслети	1) зброя: на- конечники стріл		
adultus (20–40 р.)	1) зброя: наконеч- ники стріл і списів; 2) елементи костю- му: пряжки; 3) прикраси: рідко намистини; 4) знаряддя: ножі; ланцюги		1) елементи костюму: фібули; 2) прикраси: браслети, намисто	1) зброя, військове споряд- ження: елементи щитів, на- конечники списів і стріл, мечі і піхви, шпори, зброя, елементи обладунку; 2) елементи костюму: фібули, пряжки, закінчення поясу; 3) предмети туалету: ножиці, бритви, рідко гребені; 4) знаряддя: кам'яний брусок, ножі; 5) металевий посуд; 6) прикраси: рідко – браслет, шпилька, намистини	1) елементи костюму: фібули, пряжки; 2) прикраси: під- віски, шпильки, бра- слети, намисто; 3) предмети туалету: гребені, дзеркала; 4) знаряддя: ножі, голки
maturus (40–60 р.)	1) зброя: нако- нечники списів, сі- ки (криві кинд- жали), піхви; 2) елементи костю- му: пряжки	1) прикраси: підвіски, сережки; ланцюги; 2) елементи костюму: фібули			
senilis (>60 р.)					

В похованнях *дорослих* осіб набір інвентарю за статевію ознакою розмежовується досить чітко. Найчастіше в чоловічих похованнях знаходять зброю та елементи військового спорядження (мечі, піхви, елементи щитів, наконечники списів, іноді шпори), знаряддя (кам'яні бруски, шила, кресала, ковальські інструменти, ножі тощо), складові костюму (фібули, поясний набір) та предмети туалету (бритви, ножиці). Рідко зустрічаються прикраси (окремі намистини, браслети, підвіски).

До асортименту жіночого поховального набору входять елементи костюму (фібули, пряжки), прикраси (намисто, рідко підвіски), знаряддя (ключі, прясла, голки, серпи, ножі, рідко кресала і шила) [Godłowski, 1960; 1974, s. 65; Czarnecka, 1990; Vochnak, Czarnecka, 2004–2005; Vujarska, Vochnak, 2013].

Як бачимо, поховальний набір доволі різний. Спільними виробами, що зустрічаються і в чоловічих, і в жіночих комплексах (дорослих осіб), є металеві складові костюму (фібули, поясний набір), почасти знаряддя (ножі, рідше шила і кресала). В обох групах поховань також зафіксовано зброю та військове спорядження, намистини. Зброя у чоловічих похованнях фіксується значно частіше, ніж у жіночих (у 2–5 разів), тоді як намистини – у жіночих (вдвічі частіше). Окрім того, деякі вироби знайдено тільки в чоловічих комплексах – ковальські інструменти, бритви, ножиці, або тільки в жіночих – ключі, серпи, прясла.

Варто відзначити, що поховальний інвентар комплексів, які датовано початком ранньоримського часу, є різноманітнішим як в типологічному, так і в кількісному співвідношенні. За пізньоримського часу відсоток інвентарних поховань, як і склад набірних типів, є значно “біднішим” порівняно з попереднім періодом [Czarnecka, 1990, s. 17–18].

Для порівняльного аналізу залучено і матеріали *дакійських* поховальних комплексів “класичного” періоду (I ст. до н.е. – 106 р. н.е.) – часу найбільшого розквіту дакійської культури (табл. 3). В 106 р. Дакія була приєднана до Римської імперії, після чого сюди ринули поселенці та воїни-ветерани з усіх куточків імперії, що вплинуло не тільки на розвиток матеріальної культури, а й поховального обряду. Дакійські поховальні пам’ятки “класичного” періоду є не такими численними як, наприклад, могильники латенського часу. В першу чергу, це зумовлено докорінними змінами в поховальній обрядовості. Значна частина могильників перестала функціонувати, а “новоутворені” репрезентовані нечисленними похованнями. В Румунії, Молдові, Чехії та Словаччині могильників, які б були комплексно досліджені археологами та антропологами, не так багато – Хунедоара (Hunedoara), Турбуря Спахи (Turburea Spahii), Сопору де Кимпіе (Soporu de Câmpie), Пороліссум (Porolissum), Куджир (Cugir), Земплін (Zemplin), Мала Копаня (Mala Kopanja) та ін². [Protase, 1976; Rîșcuția C., Rîșcuția J., 1981; Budinský-Krička, Lamiová-Schmiedlová, 1990; Stloukal, 1990; Sîrbu, Luca, Roman, 2007; Soficaru, Comșa, Stan, 2007; Котигорошко, 2009, 2010; Soficaru, 2010; Липатов, 2011; Kelemen et al., 2012]. На більшості з них виявлено 10–40 поховальних комплексів, найбільшим поки вважається могильник в Сопору де Кимпіе, який нараховує близько 140 поховань [Protase, 1976].

Для порівняльної характеристики залучено матеріали двох найчисельніших могильників, дослідження яких здійснювалось із залученням археологічних та антропологічних даних – Хунедоара (Румунія) та Земплін (Словаччина) (табл. 3) [Budinský-Krička, Lamiová-Schmiedlová, 1990; Stloukal, 1990; Sîrbu, Luca, Roman, 2007; Soficaru, Comșa, Stan, 2007; Kelemen et al., 2012]. Для порівняльного аналізу не залучали дані з Малої Копані – найближчої до вказаної групи комплексів із Прикарпаття дакійської пам’ятки. На могильнику в урочищі Челлениця I виявлено та досліджено 20 поховань та 8 окремих комплексів з інвентарем (кісток в них не зафіксовано) [Котигорошко, 2009; 2010]. Osteологічний матеріал з 14 комплексів антропологічно досліджений – у восьми з них зафіксовано людські кістки, в чотирьох – виключно кістки тварин. Отримана вибірка є малочисельною: у двох випадках визначено стать, у десяти – вік [Soficaru, 2010; Липатов, 2011]. Окрім того, автор дослідження вказує на можливу приналежність вказаних комплексів до жертвних [Котигорошко, 2010].

На могильнику Хунедоара відсутні поховання дітей віком 7–14 років та літніх людей (старше 60 років). Поховальний інвентар дітей (*inf. I*, до 6 р.) представлений в основному елементами костюму (фібулами) та прикрасами (намисто, сережки, підвіски). Поховання підлітків одиничні, в жіночих похованнях виявлено прикраси, у статево і віково невизначених – зброю та військово спорядження. В похованнях дорослих (*adultus, maturus*) простежено розподіл інвентарю за статевою ознакою. Для чоловічих поховань характерні набори зброї та військового спорядження (наконечники списів і стріл, криві кинджали – сіки, піхви, складові обладунку), елементи костюму (фібули, пряжки), ножі, ланцюги, рідко прикраси (намистини). В жіночих похованнях зустрічаються різноманітні прикраси (підвіски, сережки) та елементи костюму (фібули) [Soficaru, Comșa, Stan, 2007; Kelemen et al., 2012].

На могильнику в Земпліні виявлено і досліджено 161 поховання, більшість з них є дакійськими, наявні тут і пшеворські комплекси [Budinský-Krička, Lamiová-Schmiedlová, 1990, s. 311]. Антропологічний аналіз показав, що значна частина похованих є дорослими особами (105 із 161 поховання). З них вдалось встановити статево приналежність лише 19 індивідів – 15 чоловіків і чотирьох жінок (табл. 3). Окрім того, вирізнено і сім поховань дітей, інвентар тут репрезентований головно прикрасами та металевими елементами костюму [Budinský-Krička,

² Вказані тільки ті поховальні пам’ятки, для яких проведено системний археологічний та антропологічний аналіз.

Lamiová-Schmiedlová, 1990, s. 289, 294, 307; Stloukal, 1990]. Для чоловічого поховального набору основними складовими є зброя та військово спорядження (елементи щитів, наконечники списів і стріл, мечі і піхви, шпори, кінська зброя), металеві елементи костюму (фібули, поясний набір), предмети туалету (ножиці, бритви, рідко гребені), знаряддя (кам'яні бруски, ножі), металевий посуд та рідко прикраси (браслети, шпильки, намистини). Жіночий набір представлено елементами костюму, частими прикрасами (підвісками, шпильками, браслетами, намистом), предметами туалету (гребенями, дзеркалами) та знаряддями (ножі, голки). Автори визначають не тільки статеву приналежність інвентарю, а й етнокультурну [Budinský-Krička, Lamiová-Schmiedlová, 1990, s. 286–299].

Таблиця 4

Комплекси, виділені за інвентарним набором із врахуванням статевої приналежності
(для поховальних пам'яток Прикарпаття)

№	Групи	Болотня	Заг. к-ть	Верхня Липиця	Заг. к-ть	Гринів	Заг. к-ть	Звенигород	Заг. к-ть	Завалля	Заг. к-ть	Неполоківці	Лучка	Хотимир	Чижиків	Колоколин	Рожневі Поля
1	чол (m)	випадк. вияв. /1954, 55, 58, 61, 70	5	30	1	8/1930, 3/1975	2	7/1953, 8/1955	2	—	—	+	+	—	—	—	—
2	жін (f)	8, 27, 36, 38, 43, 48, 52	7	16, 22, 31, 33	4	—	—	15/1954, 17/1954	2	43	1	—	—	—	+	—	—
3	чол>жін (m>f)	2, 9, 30, 50, 51, 60, 67	7	4, 14	2	2/1975	1	16/1954, 10/1975, 13/1975	3	—	—	—	—	—	—	—	—
4	жін>чол (f>m)	1/1954, 1, 4, 6, 10, 11, 15, 22 (?), 23, 26, 37, 62	12	7, 12, 18, 19, 23, 26, 27, 32, 35	9	2/1930, 3/1930, 4/1930 (?)	2	16/1975	1	44, 486	2	2	—	—	—	—	—
5	чол=жін (m=f)	2/1954, 3/1954, 4/1954, 5, 13, 29, 32, 33, 34, 41, 46a, 47, 49, 56, 63, 65, 71	17	2, 3, 5, 9, 11, 13, 15, 17, 20, 25, 29, 34, 36	13	—	—	21/1953, 16/1955, 3, 5, 8, 11, 12, 17, 22, 23, 25 (1975)	11	12, 16, 32	3	—	—	—	—	+	+
6	неможл. встан. (undet)	5/1954, 6/1954, 3, 7, 12, 14, 16, 17, 18 -20, 24, 25, 28, 31, 35, 39, 40, 44, 54, 57, 59, 64, 66, 69	23	1, 6, 10, 21, 24, 28, 37	7	1/1930, 6/1930, 7/1930, 1/1975, 4/1975, 5/1975, 6/1975	7	27/1954, 1, 2, 4, 6, 7, 9, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 24 (1975)	14	1a, 1, 2, 4, 7, 22, 25, 37, 38, 39, 45a	10	1, 2	—	—	—	—	—

Загалом зброя виявлена як в дакійських, так і в пшеворських похованнях. Зокрема, кинджали, наконечники стріл, зброя та складові обладунку репрезентовані лише в дакійських похованнях, частка наконечників списів та елементів щитів переважає кількісно в пшеворських похованнях.

Металевий посуд, складові костюму та кам'яні вироби присутні в похованнях обох культурних груп, а от предмети туалету – бритви і ножиці – тільки в пшеворських похованнях, виключно чоловічих. Порівняльний аналіз набірних типів інвентарю дакійських і пшеворських могильників дозволив вирізнити не тільки основні риси та особливості чоловічого, жіночого, дорослого і дитячого наборів, а й встановити певні закономірності культурної приналежності таких комплексів.

Так, для інвентарю чоловічих поховань пшеворської культури знаковими, особливими є такі складові: 1) зброя, значна частина якої ритуально зіпсована (піддана дії вогню, зігнута і зламана); 2) предмети туалету (ножиці, бритви), також часто ритуально зіпсовані; 3) знаряддя

(точильні бруски, частково шила і кресала). Знаковими для жіночого набору є окремі типи знарядь – ключі, голки, прясла, серпи, рідко шила та кресала.

Таблиця 5

Поховальні комплекси ранньоримського часу, в яких зафіксовано інвентар і чоловічого, і жіночого наборів

Болотня		Верхня Липиця		Гринів		Звенигород	
№	Інвентар	№	Інвентар	№	Інвентар	№	Інвентар
21	фібула, 2 пряжки, бритва, шило, прясло з мергелю	8	2 фібули, 2 пряжки, кресало, прясло, кам'яний брусок	2/ 1930	фібула, шило, ніж, прясло	15/ 1953	меч, наконечник списа, фібула, 2 пряжки, окуття, ніж, прясло
23	2 ключі, ніж, шило	18	дзеркало, намистина, окуття, кресало, ніж, прясло				
26	7 намистин, ніж, шило, голка						
27	2 фібули, ніж, шило, прясло						
45	2 шпори, меч, пряжка, окуття, фібула, 2 ножі, бритва, голка, кістяне прясло						
53	браслет, бритва, ніж						
68	підвіска, намистина, 2 пряжки, шпора, ніж						

До чоловічих наборів дакійських могильників входить також зброя, проте вона типологічно різниться: представлена кривими кинджалами – сіками, піхвами, наконечниками стріл та списів, складовими обладунку, зброї. Жіночий набір представлений в основному прикрасами (часто металевими підвісками, браслетами, сережками та намистом), почасти знаряддями (голки).

Елементи костюму (фібули, поясний набір) наявні і в чоловічих, і в жіночих похованнях обох культурних груп. Дитячі поховання дакійського населення супроводжувалися, як правило, прикрасами (підвіски, сережки, намисто) та металевими складовими костюму (переважно фібулами). В пшеворських дитячих комплексах також зафіксовано прикраси (намисто) та металеві елементи костюму (фібули, пряжки). Окрім того, у таких похованнях зафіксовано і знаряддя (ножі, шила, голки, прясла), гребені, почасти зброя (мечі, складові щитів, наконечники).

Враховуючи цю інформацію, ми зробили спробу виділення комплексів за статевим аспектом на основі аналізу інвентарю з пам'яток Прикарпаття. Для аналізу залучено загалом археологічний матеріал, оскільки антропологічний аналіз здійснено лише для восьми поховальних комплексів, що є недостатнім для отримання необхідних статистичних даних³.

Чотири тілопальних комплекси та чотири тілопокладення з могильників Болотня та Звенигород були антропологічно досліджені (табл. 6). Вказані комплекси є одноосібними, одне з поховань належить дитині, в інших зафіксовано кістки дорослих індивідів (*adultus-maturus*), переважно, жіночої статі. Як в дитячому, так і в похованнях дорослих осіб виявлено ідентичний інвентар – фібули та ножі, рідко посуд.

Із врахуванням висновків про статеву-вікову приналежність інвентарю для дакійських та пшеворських комплексів ми зробили спробу визначення чоловічих та жіночих наборів поховального інвентарю для пам'яток Прикарпаття. Така кореляція, зокрема, унеможливило визначення вікових груп. За специфікою інвентарний набір всіх поховань розподілено на шість груп: 1) чоловічий (ч, male); 2) жіночий (ж, female); 3) ч>ж (m>f); 4) ж>ч (f>m);

³ Залучення антропологічних даних в цьому випадку є неможливим з причини відсутності або втрати колекцій. Антропологічний аналіз тілопальних комплексів здійснено автором.

5) ч=ж (m=f); 6) неможливо встановити (?). До першої та другої груп віднесено поховальний інвентар, в якому чіткими індикаторами статі є два і більше типів, до третьої-четвертої – один, до п'ятої групи віднесено комплекси, інвентар яких може бути представлений як в чоловічому, так і в жіночому наборі. Шоста група включає безінвентарні поховання і комплекси, інвентар яких не має статевовизначальних ознак (наприклад, посуд) (табл. 4).

Таблиця 6

Інвентар у поховальних комплексах ранньоримського часу Прикарпаття (статеві-віковий аспект)
(за Т. Слободян; Т. Кондукторвою, 1982)

	№	Тип		Антропологічні дані		Інвентар
		Кремація	інгумація	Вік	Стать	
Бологня	1/1954		+	adultus-maturus 40–50	f	фібула
	2/1954		+	adultus-maturus 35–45	f	фібула
	3/1954	+		дорослий	f>m	фібула, ніж
	6/1954	+		adultus 20–35(40)	?	посуд
Звенигород	17/1954		+	adultus-maturus 35–45	f	-
	20(?)/1954		+	adultus 20–25	f	-
	21/1953	+		inf. I-inf. II 0–14	-	2 фібули, ніж
	26/2013	+		adultus 25–35 (40)	f>m	2 ножі, фібула(?)

Серед поховань, що віднесені до груп жіночі або ж>ч, варто виділити п. 22, 32 з Болотні та п. 4/1930 із Гринева. В них виявлено лише прикраси, що може вказувати і на їхню приналежність до дитячих комплексів. Зокрема, в п. 22 з Болотні виявлено намистину і залізний інструмент невідомого призначення. На думку В. Цигилика, це іграшка або музичний інструмент [Цигилик, 2003, с. 160].

Виділено групу поховань, яка не входить до жодної з попередніх. До неї відносимо поховання із “подвійним” набором інвентарю (табл. 5) – за складом і чоловічим, і жіночим, проте це припущення зможемо підтвердити/спростувати лише із залученням антропологічного аналізу і визначенням мінімальної кількості осіб. В чотирьох таких комплексах серед всього жіночого набору вирізняється шило, в одному – кресало. Зазначені вироби часто зафіксовано в чоловічих комплексах. На нашу думку, ці поховання варто віднести до групи ж>ч, оскільки, серед синхронних пам'яток пшеворської культури в Польщі ці вироби зустрінуто і в жіночих похованнях [Czarnecka, 1990; Vochnak, Czarnecka, 2004–2005]. В інших похованнях представлено або чоловічий інвентар із включенням складових жіночого набору (прясла, голки, браслети, підвіски, намистини), або це ознака подвійних поховань. Це питання поки залишається відкритим.

Інвентар чоловічих та жіночих поховань (1–2 групи) проаналізовано за частотою знахідок певних набірних типів (12 чоловічих і 14 жіночих комплексів). Зокрема, в чоловічих комплексах найчастіше знаходять складові костюму, зброю (шпори, наконечники списів) та

деякі види знарядь (ножі, кам'яні бруски); в жіночих – також елементи костюму (більшість фібул є подвійними в наборі), прикраси (намисто), предмети туалету (дзеркала) та знаряддя (прясла, ножі, голки).

Отже, аналіз поховальних комплексів ранноримського часу дав змогу виокремити набірні типи інвентарю на мікро- та макрорівнях для кожної з представлених культурних груп, провести їхній порівняльний аналіз за складовими та типологічними особливостями для кожної з представлених груп. Оскільки пшеворське та дакійське населення було залучено до процесу формування культурних груп у Прикарпатті за ранноримського часу, ми зробили спробу, із залучення вищевказаних висновків, виокремлення чоловічих та жіночих набірних типів для досліджуваного регіону. Окрім того, антропологічно досліджено вісім поховальних комплексів, кореляція статево-вікових визначень із складовими поховального інвентарю яких підтверджує зазначені висновки. Аналіз супровідного набору дає змогу виокремити набірні типи або їхні окремі складові. У поховальному наборі тут представлені наступні вироби – як і в поховальних комплексах пшеворської культури, зафіксовано ідентичну зброю та військово спорядження, окремі типи знарядь (кресала, точильні бруски, шила) та предмети туалету (ножиці). У поховальних комплексах Прикарпаття зафіксовано наявність дзеркал, окремих типів прикрас (браслетів, сережок), які часто виявлені і в дакійських поховальних комплексах. Окрім того, у досліджуваному регіоні не виявлено певних типів бритв, поясного гарнітуру та підвісок, які часто зустрічаються на пшеворських комплексах. Не зафіксовано у Прикарпатті і жодної знахідки особливих видів зброї (кинджали-сіки), поясного набору (ланцюги). В подальшому це дасть змогу повніше висвітлити етнокультурну ситуацію в регіоні.

ЛІТЕРАТУРА

- Вакуленко Л.В.* (1991). Липицкая культура в свете раскопок могильника у с. Завалье на Прикарпатье // Древности Юго-Запада СССР. – Кишинев. – С. 22–38.
- Вакуленко Л.В.* (1999). Поховання з бронзовим тазом ранноримського часу в Прикарпатті // Археологія. – № 4. – С. 149–153.
- Козак Д.Н.* (1978). Могильники початку нашої ери у с. Звенигороді на Львівщині // Археологія. – № 25. – С. 96–107.
- Козак Д.Н.* (1984). Пшеворська культура у Верхньому Подністров'ї і Західному Побужжі. – К. – 95 с.
- Козак Д.Н.* (1985). Могильник пшеворської культури поблизу с. Гринів на Верхньому Подністров'ї // Археологія. – № 52. – С. 52–64.
- Козак Д.Н., Слободян Т.І., Володарець-Урбанович Я.В.* (2013). Дослідження поховальних пам'яток ранноримського часу в околицях Звенигорода // АДУ. – С. 178–179.
- Кондукторова Т.С.* (1982). Антропологічний тип людей липицької культури // Археологія. – К. – № 38. – С. 96–98.
- Котигорошко В.Г.* (2009). Малокопанський некрополь (ур. Челеница) // Карпатика. – Ужгород. – Вып. 38. – С. 58–133.
- Котигорошко В.Г.* (2010). Результаты исследования Малокопанского могильника // Карпатика. – Ужгород. – Вып. 39. – С. 58–75.
- Липатов К.С.* (2011). Антропологическое определение кремационных погребений Малокопаньского сакрального центра и Червенецкого могильника // Карпатика. – Ужгород. – Вып. 40. – С. 68–73.
- Свешников И.К.* (1957). Могильники липицкой культуры в Львовской области // КСИИМК. – М. – Вып. 68. – С. 63–74.
- Слободян Т.* (2014). Поховальні пам'ятки ранноримського часу в околицях Звенигорода (дослідження 2013 року) // МДАПВ. – Вып. 18. – С. 230–244.
- Смишко М.Ю.* (1957). Богатое погребение начала нашей эры во Львовской области // СА. – № 1. – С. 238–243.

- Тимошук Б.А., Никитина Г.Ф. (1978). Памятники первых веков н.э. у с. Неполоковцы // Вопросы древней и средневековой археологии Восточной Европы. – М. – С. 89–94.
- Цигилик В.М. (1975). Населення Верхнього Подністрів'я перших століть нашої ери. – К. – 173 с.
- Цигилик В.М. (2003). Питання поховального обряду населення верхнього Наддністрів'я перших століть нашої ери (за матеріалами могильника в Болотні) // MSROA. – Rzeszow. – Т. XXIII. – S. 151–184.
- Bochnak T. (2003). Die ostalpine Axt aus Grab 20 des Gräberfeldes der Przeworsk-Kultur in Ciecierzyn, Gde. Wyczyzna // Acta Archaeologica Carpathica. – 38. – S. 71–86.
- Bochnak T., Czarnecka K. (2004–2005). Iron scabbard-plates decorated in openwork technique (opus interrasile) in Central Europe. Celtic import or locally made copy? // Anodos. – № 4–5. – P. 25–34.
- Bochnak T., Harasim P. (2012). Interregional and multidirectional contacts of local elites: a case of scabbards with crossbars decorated with three or more S-figures in Northern Poland // Archaeologia Baltica. – Vol. 18. – S. 59–82.
- Budinský-Krička V., Lamiová-Schmiedlová M. (1990). A late 1st century B.C. – 2nd century A.D. cemetery at Zemplin // Slovenská Archeologia. – Vol. 8/2. – P. 245–344.
- Bujarska K., Bochnak T. (2013). Tombe féminine et tombe masculine dans la culture de Przeworsk: cas typiques et particularités // Mousaios. – Vol. 18. – P. 279–304.
- Czarnecka K. (1990). Struktura społeczna ludności kultury przeworskiej: próba rekonstrukcji na podstawie źródeł archeologicznych i analizy danych antropologicznych z cmentarzyska. – Warszawa: Państwowe Wydawn. Rolnicze i Leśne. – 150 s.
- Dąbrowska T. (1973). Wschodnia granica kultury przeworskiej w późnym okresie lateńskim i wczesnym okresie rzymskim // Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne. – T. II. – S. 127–254.
- Godłowski K. (1960). Studia nad stosunkami społecznymi w okresach późnolateńskim i rzymskim w dorzeczu Odry i Wisły. – Warszawa.
- Godłowski K. (1974). Konfrontacja i ocena wartości archeologicznych i antropologicznych wyznaczników płci w odniesieniu do grobów ciałałpalnych z okresu późnolateńskiego i rzymskiego // Metody, wyniki i konsekwencje badań kości z grobów ciałałpalnych (materiały z sesji naukowej w dniu 25.III.1972 roku), Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. – Poznań. – Seria Antropologia 2. – S. 63–70.
- Kelemen B., Ferencz I., Roman C., Roman D., Ponta O., Simion S. (2012). Cremated Human Remains from Hunedoara–Grădina Castelului // Iron age rites and rituals in the Carpathian basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș. – Târgu Mureș. – S. 411–422.
- Madyda-Legutko R. (2011). Studia nad zróżnicowaniem metalowych części pasów w kulturze przeworskiej: okucia końca pasa. – Kraków: Towarzystwo Wydawnicze “Historia Iagellonica”. – 312 s.
- Protase D. (1976). Un cimitir dacic din epoca romană la Soporul de Câmpie. – București.
- Rișcuția C., Rișcuția J. (1981). Studiu antropologic asupra osemintelor omenești incinerate din mormintul priciar de la Cugir – Dealul Cetății, jud. Alba // Sesiunea anuală de comunicări științifice. – București. – S. 51.
- Șirbu V., Luca S., Roman C. (2007). Tombs of dacian warriors (2nd – 1st c. B.C.) found in Hunedoara-Grădina Castelului (Hunedoara county) // Acta Terrae Septemcastrensis. – Vol. VI. – Is. 1. – P. 155–177.
- Śmiszko M. (1932). Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego w Małopolsce Wschodniej. – Lwów. – 192 s.
- Śmiszko M., Myczkowski K., Sulimirski T. (1934). Przyczynki do poznania epoki cesarstwa rzymskiego. – 62 s.
- Śmiszko M. (1935). Stanowisko wczesnorzymskie w Kołokolinie, pow. Rohatyński // Wiadomości archeologiczne. – T. 13. – S. 155–165.
- Sofîcaru A.D. (2010). Anthropological diagnosis of the cremated bones from Mala Kopanja (Ukraine) // Карпатика. – Ужгород. – Вып. 39. – С. 250–254.
- Stloukal M. (1990). Problems of anthropological determination of cremation burials from Zemplin // Slovenská Archeológia. – T. 38. – 2. – P. 345–348.

REFERENCES

- Vakulenko, L.V. (1991). Lipická kultura v svete raskopok mogilnika u s. Zavale na Prikarpatie. *Drevnosti Yugo-Zapada USSR*. Kishinev, 22–38 (in Russian).
- Vakulenko, L.V. (1999). Pokhovannia z bronzovym tazom rannorymskoho chasu v Prykarpatti. *Arkheolohiia*, 4, 149–153 (in Ukrainian).
- Kozak, D.N. (1978). Mohylnyky pochatku nashoi ery u s. Zvenyhorodi na Lvivshchyni. *Arkheolohiia*, 25, 96–107 (in Ukrainian).
- Kozak, D.N. (1984). *Pshevorska kultura u Verkhnomu Podnistrovi i Zakhidnomu Pobuzhzhii*. Kyiv, 95 pp. (in Ukrainian).
- Kozak, D.N. (1985). Mohylnyk pshevorskoi kultury poblyzu s. Hryniv na Verkhnomu Podnistrovi. *Arkheolohiia*, 52, 52–64 (in Ukrainian).
- Kozak, D.N., Slobodian, T.I., & Volodarets-Urbanovych, Ya.V. (2013). Doslidzhennia pokhovalnykh pamiatok rannorymskoho chasu v okolytsiakh Zvenyhoroda. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini*, 178–179 (in Ukrainian).
- Konduktorova, T.S. (1982). Antropolohichniy typ liudei lypytskoi kultury. *Arkheolohiia*, 38, Kyiv, 96–98 (in Ukrainian).
- Kotigoroshko V.G. (2009). Malokopanskij nekropol (ur. Chellenica). *Karpatika*, 38. Uzhgorod, 133 (in Russian).
- Kotigoroshko, V.G. (2010). Rezultaty issledovaniya Malokopanskogo mogilnika. *Karpatika*, 39. Uzhgorod, 58–75 (in Russian).
- Lipatov, K.S. (2011). Antropologicheskoe opredelenie kremacionnykh pogrebenij Malokopanskogo sakralnogo centra i Chervenetskogo mogilnika. *Karpatika*, 40. Uzhgorod, 68–73 (in Russian).
- Sveshnikov, I.K. (1957). Mogilniki lipickoj kultury v Lvovskoj oblasti. *Kratkie soobshheniya Instituta istorii materialnoj kultury*, 68. Moskva, 63–74 (in Russian).
- Slobodian, T. (2014). Pokhovalni pamiatky rannorymskoho chasu v okolytsiakh Zvenyhoroda (doslidzhennia 2013 roku). *Materials and studies on archaeology of Sub-Carpathian and Volhynian area*, 18, 230–244 (in Ukrainian).
- Smishko, M.Yu. (1957). Bogatoe pogrebenie nachala nashej ery vo Lvovskoj oblasti. *Sovetskaya arheologiya*, 1, 238–243 (in Russian).
- Timoshuk, B.A., & Nikitina, G.F. (1978). Pamyatniki pervykh vekov n.e. u s. Nepochkovy. *Voprosy drevnej i srednevekovoj arheologii Vostochnoj Evropy*. Moskva, 89–94 (in Russian).
- Tsyhylyk, V.M. (1975). *Naselennia Verkhnoho Podnistrovia pershykh stolit nashoi ery*. Kyiv, 173 pp. (in Ukrainian).
- Tsyhylyk, V.M. (2003). Pytannia pokhovalnoho obriadu naselennia verkhnoho Naddnistrovia pershykh stolit nashoi ery (za materialamy mohylnyka v Bolotni). *MSROA*, 23. Rzeszow, 151–184 (in Ukrainian).
- Bochnak, T. (2003). Die ostalpine Axt aus Grab 20 des Gräberfeldes der Przeworsk-Kultur in Ciecierzyn, Gde. Byczyna. *Acta Archaeologica Carpathica*, 38, 71–86.
- Bochnak, T., & Czarnecka, K. (2004–2005). Iron scabbard-plates decorated in openwork technique (opus interrabile) in Central Europe. Celtic import or locally made copy? *Anodos*, 4–5, 25–34.
- Bochnak, T., & Harasim, P. (2012). Interregional and multidirectional contacts of local elites: a case of scabbards with crossbars decorated with three or more S-figures in Northern Poland. *Archaeologia Baltica*, 18, 59–82.
- Budinský-Krička, V., & Lamiová-Schmiedlová, M. (1990). A late 1st century B.C. – 2nd century A.D. cemetery at Zemplin. *Slovenská Archeológia*, 8/2, 245–344.
- Bujarska, K., Bochnak, T. (2013). Tombe féminine et tombe masculine dans la culture de Przeworsk: cas typiques et particularités. *Mousaios*, 18, 279–304.
- Czarnecka, K. (1990). *Struktura społeczna ludności kultury przeworskiej: próba rekonstrukcji na podstawie źródeł archeologicznych i analizy danych antropologicznych z cmentarzyska*. Warszawa, Państwowe Wydawn. Rolnicze i Leśne, 150 pp.
- Dąbrowska, T. (1973). Wschodnia granica kultury przeworskiej w późnym okresie lateńskim i wczesnym okresie rzymskim. *Materiały Starożytne i Wczesnosredniowieczne*, 2, 127–254.

- Godłowski, K. (1960). *Studia nad stosunkami społecznymi w okresach późnolateńskim i rzymskim w dorzeczu Odry i Wisły*. Warszawa.
- Godłowski, K. (1974). Konfrontacja i ocena wartości archeologicznych i antropologicznych wyznaczników płci w odniesieniu do grobów ciałopalnych z okresu późnolateńskiego i rzymskiego, *Metody, wyniki i konsekwencje badań kości z grobów ciałopalnych (materiały z sesji naukowej w dniu 25.III.1972 roku)*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Seria Antropologia, 2. Poznań, 63–70.
- Kelemen, B., Ferencz, I., Roman, C., Roman, D., Ponta, O., & Simion, S. (2012). Cremated Human Remains from Hunedoara–Grădina Castelului: *Iron age rites and rituals in the Carpathian basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș*. Târgu Mureș, 411–422.
- Madyda-Legutko, R. (2011). *Studia nad zróżnicowaniem metalowych części pasów w kulturze przeworskiej: okucia końca pasa*. Kraków, 312 pp.
- Protase, D. (1976). *Un cimitir dacic din epoca romană la Soporu de Câmpie*. București.
- Rișcuția, C., Rișcuția, J. (1981). Studiu antropologic asupra osemintelor omenęsti incinerate din mormintul priciar de la Cugir – Dealul Cetății, jud. Alba, *Sesiunea anuală de comunicări științifice*. București, 51.
- Sîrbu, V., Luca, S., & Roman, C. (2007). Tombs of dacian warriors (2nd – 1st c. B.C.) found in Hunedoara-Grădina Castelului (Hunedoara county), *Acta Terrae Septemcastrensis*, 6(1), 155–177.
- Śmiszko, M. (1932). *Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego w Małopolsce Wschodniej*. Lwów, 192 pp.
- Śmiszko, M., Myczkowski, K., & Sulimirski, T. (1934). *Przyczynki do poznania epoki cesarstwa rzymskiego*, 62 pp.
- Śmiszko, M. (1935). Stanowisko wczesnorzymskie w Kołokolinie, pow. Rohatyński, *Wiadomości archeologiczne*, 13, 155–165.
- Soficaru, A.D. (2010). Anthropological diagnosis of the cremated bones from Mala Kopanja (Ukraine), *Karpatyka*, 39. Uzhgorod, 250–254.
- Stloukal, M. (1990). Problems of anthropological determination of cremation burials from Zemplin, *Slovenská Archeológia*, 38(2), 345–348.

*Стаття: надійшла до редакції 12.10.2016
прийнята до друку 10.11.2016*

**BURIAL GROUNDS OF EARLY ROMAN PERIOD
(SUB-CARPATHIAN REGION): GENDER APPROACH OF GRAVE GOODS DIVERSITY**

Tetyana SLOBODYAN

*Institute of Archaeology, National Ukrainian Academy of Sciences of Ukraine,
Geroiv Stalingrada Str., 12, 04210, Kyiv, Ukraine, e-mail: tanya_slobodyan@ukr.net*

The material culture of mortuary practices is one of the central sources at our disposal in the archaeological interpretation of past societies. The purpose of this article is thus to present a number of theoretical considerations deemed relevant to the study of grave goods. The results of the investigation of grave goods from Early Roman burial grounds of Sub-Carpathian region has been analyzed – burial grounds Zvenygorod, Hruniv, Bolotnia, Verhnia Lypytsia, Zavallia and single graves Chyzhykiv, Kolokolyn, Luchka, Rozhnevi Polia, Khotymyr. Comparative analysis comprises the results of archaeological and antropological study of burial grounds of Przeworsk, Lipica and Dacian cultures. Grave goods from sites of Sub-Carpathian region include of pottery, fibulae, buckles, jewellery (necklace, bracelets), toiletry accessories (razors, mirrors, scissors), weapon (swords, finials, bosses, spurs), tools (steels, whetstones, knives, spindle whorls, awls, needles) and others.

A review of previous and comparative analysis to grave goods is given, with a focus on perspectives informed by practice theory as well as ritual theory.

Key words: Early Roman period, Sub-Carpathian region, burial grounds, grave goods, Przeworsk culture, Dacians, Lipica culture, sex determination, age determination.